

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

วรรัตน์ แก้วจันทร์เหลา¹, วชิราภรณ์ วรรณโชติ¹

¹ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Email: kaewjanlao@gmail.com, washira.w@gmail.com

Received: September 12, 2019

Revised: October 21, 2019

Accepted: October 22, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและผลกระทบการเป็นคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 และแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่นในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน แกนนำเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น จำนวน 5 คน และคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 จำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า คนไทยพลัดถิ่นมีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ทำงานในลักษณะของลูกจ้าง คนในพื้นที่อำเภอกลองใหญ่กับคนไทยพลัดถิ่นจากจังหวัดเกาะกงเป็นญาติพี่น้องร่วมสายโลหิตกัน จึงมีความสนิทสนมกัน การรวมกลุ่มเครือข่ายของคนไทยพลัดถิ่น มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายแกนนำคนไทยพลัดถิ่น เพื่อเรียกร้องขอคืนสัญชาติกับหน่วยงานรัฐ และช่วยเหลือคนไทยพลัดถิ่นที่มีผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองการปกครองที่อยู่อาศัย และด้านสังคม แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น มีทั้งด้านการศึกษาและการส่งเสริมด้านอาชีพ ทั้งนี้ อุปสรรคในการพัฒนาตนเอง คนไทยพลัดถิ่นมีอุปสรรคในการพัฒนาตนเองเนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา เพราะผู้ให้ข้อมูลมีอาชีพที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง พร้อมทั้งไม่มีสัญชาติไทยจึงส่งผลให้ไม่สามารถประกอบธุรกิจส่วนตัวได้ ข้อเสนอแนะ ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องควรมียุทธศาสตร์เร่งด่วนในการคืนสภาพความเป็นพลเมืองไทย และการทำงานร่วมกันกับคนไทยพลัดถิ่นเราควรสร้างความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่เลือกปฏิบัติ มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูล ข่าวสาร ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ขึ้น

คำสำคัญ: คนไทยพลัดถิ่น เครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น คุณภาพชีวิต

Ways Forward to Develop Thai Displaced People's Quality of Life: Communities of Klong Makarm Village and Klong Son Village, Hart Lek sub-district, Klonyai district, Trat province.

Wararat Kaewjanlao¹, Washiraporn Wannachot¹

¹Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences,

Maharakham University

Email: kaewjanlao@gmail.com, washira.w@gmail.com

Received: September 12, 2019

Revised: October 21, 2019

Accepted: October 22, 2019

Abstract

The research aimed at studying way of life and impacts from becoming Thai displaced people who hold identity card begun with zero number and ways forward to develop quality of life of the Thai displaced people residing in communities of Klong Makarm village and Klong Son village, Hart Lek sub-district, Klonyai district, Trat province by research methods of interview to key informants and focus group discussion. key informant include 5 community leaders and mainstays of Thai displaced people network and 15 Thai displaced people holding identity card begun with zero number. The research results that most Thai displaced people's way of life work in fishery and employee occupations. Local people and Thai displaced people from Kong Island are relatives in blood lineage; therefore, they have close relationship. Grouping among Thai displaced people is found in a formation of mainstays and Thai displaced people network to claim for recovery of Thai Nationality with state agencies and assist Thai displaced people who are suffering from social, economic, education, political and administrative and habitation impacts. Some ways forward to develop Thai displaced people's quality of life that sample groups need are educational development and occupational support. Some obstacles to their self-development are time limit and being non-Thai nationals; therefore, they are unable to engage in personal business. The researcher suggests that related state agencies should push for an urgent strategy of recovering Thai citizen and work out intensively with Thai displaced people.

Every sector should bring about comprehension, good relationship, non-discrimination and public dissemination of news and information in order to enable the group of Thai displaced people to access and participate in development activities organized by related agencies.

Key words: Thai displaced people, Thai displaced people network, Quality of life

บทนำ

คนพลัดถิ่นเชื้อสายไทย หรือ คนไทยพลัดถิ่น คือ บุคคลที่สืบสันดานจากบุพการีที่มีเชื้อสายไทยแต่ไม่ได้สัญชาติไทย หรือเสียสัญชาติโดยผลของกฎหมายอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงเขตแดน ซึ่งเป็นอาณาเขตของราชอาณาจักรไทยในอดีตแนวคิดเรื่องความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่ต้องมีอาณาเขตที่แน่นอน เพื่อแสดงถึงขอบเขตอำนาจอธิปไตยของรัฐ ทำให้บุคคลในชั้นบุพการีที่มีเชื้อสายไทยที่มีถิ่นฐานอาศัยทำมาหากินอยู่ในดินแดนที่เคยเป็นราชอาณาจักรไทยแต่ต้องกลายเป็นดินแดนของประเทศอื่นด้วยเหตุผลทางการเมือง การปกครองและความมั่นคงของประเทศต้องตกเป็นชนในบังคับของต่างประเทศและถูกถือว่าเป็นคนสัญชาติของต่างประเทศ โดยคนกลุ่มนี้จะมีทั้งที่อพยพกลับเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยและพวกที่ยังคงอาศัยอยู่ในดินแดนที่ตกเป็นของต่างประเทศโดยยังคงดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับคนไทย สภาความมั่นคงแห่งชาติและกระทรวงมหาดไทยได้จัดให้คนไทยพลัดถิ่นเชื้อสายไทยที่อพยพหรือหลบหนีเข้ามาอาศัยในประเทศไทยเป็นคนกลุ่มน้อยประเภทหนึ่ง โดยกลุ่มที่มีปัญหาสถานะบุคคลอย่างชัดเจนและเป็นกลุ่มที่มีจำนวนค่อนข้างมาก คนไทยพลัดถิ่นแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1. กลุ่มผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย ซึ่งเป็นกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ทะวาย มะริดและตะนาวศรี ที่เคยเป็นดินแดนของประเทศไทย 2. กลุ่มผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง กัมพูชา ซึ่งเป็นคนไทยที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเกาะกงหรือจังหวัดประจันตคีรีเขต ซึ่งมีพื้นที่ติดกับจังหวัดตราด ซึ่งเดิมเป็นดินแดนของประเทศไทย 3. ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากเลียมารู-พระตะบอง และ 4. ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากรัฐกลันตัน มาเลเซีย (วินส สีสุข และคณะ. 2556) ปัจจุบันได้มีการกำหนดเลขชุดแสดงกลุ่มย่อยไว้ในกลุ่มบุคคลที่มีเลขประจำวันขึ้นต้นด้วยเลข 6 และเลข 0 ซึ่งมีความหมายดังนี้ 1. กลุ่มบุคคลที่มีเลขประจำตัวประชาชน 6 0000 XX000 00 0 ประกอบด้วย XX = 63 หมายถึง กลุ่มผู้อพยพเชื้อสายไทยจากเกาะกง กัมพูชา (เข้ามาในไทยก่อนวันที่ 15 พฤศจิกายน 2520) XX = 64 หมายถึง กลุ่มผู้หลบหนีจากกัมพูชาเชื้อสายไทย (เข้ามาในไทยหลังวันที่ 15 พฤศจิกายน

2520) XX = 65 หมายถึง กลุ่มผู้หลบหนีเข้าเมืองจากกัมพูชา 2. กลุ่มบุคคลที่มีเลขประจำตัวประชาชน 0 0000 XX000 00 0 ประกอบด้วย XX = 89 หมายถึง คนที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนได้รับการเพิ่มชื่อทางทะเบียนประวัติโดยการสำรวจตามยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล (โครงการคุ้มครองสิทธิเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติ, มปป)

ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นชุมชนหนึ่งที่มีคนไทยพลัดถิ่นอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยอพยพมาจากเกาะกงหรือเดิมจังหวัดประจันต์คีรีเขต ประเทศกัมพูชา ซึ่งมีพื้นที่ติดกับจังหวัดตราด เมื่อย้อนไปในสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในการปกครองของประเทศไทยแต่เพราะเกิดสงครามล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในอดีต ทำให้ประเทศไทยเกิดข้อพิพาทกับประเทศฝรั่งเศสซึ่งยึดครองประเทศลาวและกัมพูชาในขณะนั้น ทำให้ดินแดนส่วนนี้จึงตกเป็นของประเทศฝรั่งเศส ภายหลังประเทศฝรั่งเศสให้อเอกราชแก่กัมพูชา เกาะกงจึงตกเป็นของประเทศกัมพูชาทำให้คนไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ได้อพยพกลับเข้ามาในดินแดนของประเทศไทย ในช่วงเวลานั้นจึงต้องกลายเป็นคนในบังคับของประเทศฝรั่งเศสและประเทศกัมพูชา ต่อมาหลังการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของรัฐประเทศ กัมพูชาถูกเรียกดนามยึดครอง มีการเปลี่ยนแปลงระบอบปกครอง ความผิดเคืองทางเศรษฐกิจ ความไม่มั่นคงในชีวิต ทรพัยสิน คนไทยที่อาศัยอยู่ที่เกาะกงจึงอพยพหนีภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ในพื้นที่จังหวัดตราด บางคนก็เดินเท้าข้ามภูเขา บางคนก็นั่งเรือมาทางทะเล ในชุมชนบ้านคลองมะขามมีคนไทยพลัดถิ่นจำนวนมากถึง 291 คน ซึ่งแบ่งเป็นบัตรหมายเลข 63 จำนวน 6 คน บัตรหมายเลข 64 จำนวน 19 คน บัตรหมายเลข 65 จำนวน 32 คน บัตรหมายเลข 7 จำนวน 34 คน และบัตรหมายเลข 0 จำนวน 200 คน (ที่ว่าการอำเภอกลองใหญ่, 2561)

จากการมีสถานะเป็นคนไทยพลัดถิ่น ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรและกิจกรรมที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ไม่สามารถเป็นเจ้าของบ้าน เจ้าของที่ดิน เจ้าของรถมอเตอร์ไซด์และรถยนต์ ไม่สามารถเดินทางข้ามจังหวัดได้ ส่งผลให้เยาวชนไม่สามารถเดินทางไปศึกษาต่อในระดับที่สูงได้หรือเดินทางไปประกอบอาชีพในต่างจังหวัดได้ ไม่ได้รับการจ้างงานตามกฎหมาย เนื่องจากไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนที่แสดงความเป็นคนไทยจึงจำเป็นต้องเป็นแรงงานค่าแรงต่ำ หรือบางรายไม่มีงานทำ ในช่วงของการรอสัญชาติ ตลอดจนไม่มีสิทธิทางการเมืองทุกระดับ เพื่อมีชีวิตอยู่รอดมีความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสิทธิเท่าเทียมกับคนไทย ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาวิถีชีวิตและผลกระทบจากการเป็นคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 และแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น ในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและผลกระทบการเป็นคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 ในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

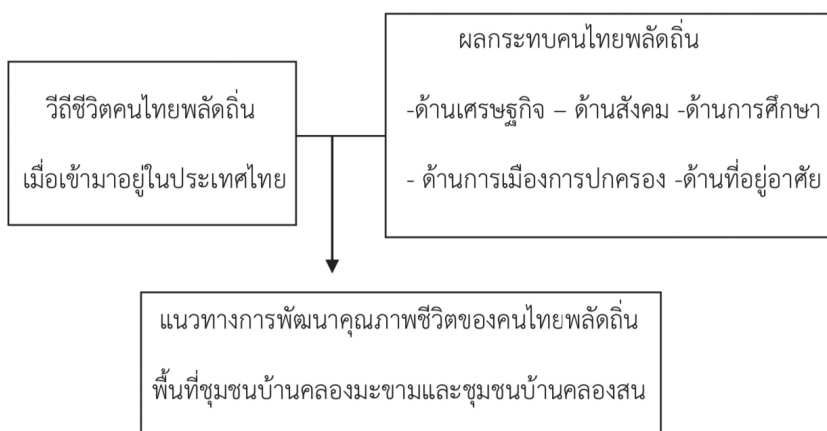
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่นในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

วิธีการดำเนินวิจัย

1. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แบ่งเป็นสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน แกนนำเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น จำนวน 5 คน และคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 จำนวน 15 คน ในพื้นที่ชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพรรณนาถึงวิถีชีวิตและผลกระทบจากการเป็นคนไทยพลัดถิ่น รวมไปถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น

2. การสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยจะสอบถามคนไทยพลัดถิ่น เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น โดยมีกลุ่มบุคคลผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มประกอบด้วยแกนนำเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น และคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

วิถีชีวิตและผลกระทบการเป็นคนไทยพลัดถิ่นชุมชนบ้านคลองมะขามและชุมชนบ้านคลองสน ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด

สาเหตุการย้ายเข้ามาในประเทศไทยบ้านคลองมะขามและบ้านคลองสน จากการแบ่งแยกดินแดนจังหวัดเกาะกงตกเป็นของประเทศไทย คนไทยที่เคยอาศัยอยู่จังหวัดเกาะกงจึงได้อพยพหนีภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย คนไทยพลัดถิ่นบางคนเดินเท้าข้ามภูเขา หรือนั่งเรือมาทางทะเล เนื่องจากสาเหตุด้านการเมืองการปกครอง ในขณะที่คนไทยพลัดถิ่นอีกจำนวนหนึ่ง อพยพเข้ามาด้วยสาเหตุด้านเศรษฐกิจ คนไทยพลัดถิ่นยังได้อพยพเข้ามาตามครอบครัวเนื่องจากครอบครัวอพยพเข้ามาทำงาน ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งแต่เด็กและบางคนที่เกิดในประเทศไทย ทั้งนี้ เมื่อมาใช้ชีวิตในประเทศไทย ผู้ให้ข้อมูลมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับฐานะทางครอบครัวและข้อจำกัดในการประกอบอาชีพที่กฎหมายได้กำหนดให้บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน สามารถประกอบอาชีพได้ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลประกอบอาชีพประมง จำแนกออกเป็น ประมงพาณิชย์ ประมงพื้นบ้านและประมงต่อเนื่อง รับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างทำลอบดักปู ช่างก่อสร้างและช่างแอร์ ส่งสินค้าก่อสร้าง ทำงานรายวัน อาชีพขายร้านขายของชำในหมู่บ้าน และขายของที่แปรรูปจากการทำประมง (ลูกจ้าง) แม่บ้าน และกำลังศึกษา

ความแตกต่างในการใช้ชีวิตระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ผู้ให้ข้อมูลที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในประเทศกัมพูชา จำนวน 9 คน และผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน ไม่เคยใช้ชีวิตในประเทศกัมพูชา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลจำนวน 5 คน ที่เคยใช้ชีวิตอยู่ที่ประเทศกัมพูชา มองว่าการใช้ชีวิตในสองพื้นที่แตกต่างกัน ด้านการมีงานทำ เมื่อเข้ามาที่ประเทศไทยมีอาชีพที่หลากหลาย อยู่สบาย แต่ก็ยังมีเงื่อนไขในการทำงาน คือ ต้องมีใบอนุญาตทำงานจึงจะสามารถประกอบอาชีพได้โดยไม่ผิดกฎหมาย ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 4 คน มองว่าการใช้ชีวิตในประเทศกัมพูชาและประเทศไทยไม่แตกต่างกัน เนื่องจากนับถือศาสนาพุทธ ประเพณีวัฒนธรรม เดียวกัน รวมทั้งภาษาในการสื่อสารที่เหมือนกัน

สถานภาพทางกฎหมายกำหนดสถานะคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 คือ บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน กฎหมายแรงงานของกรมแรงงานมีข้อบังคับให้คนที่ไม่มีสัญชาติไทย ไม่สามารถประกอบอาชีพที่เป็นธุรกิจส่วนตัวได้ โดยให้ประกอบอาชีพที่เป็นแรงงานเท่านั้นและต้องมีใบอนุญาตทำงาน การเดินทางออกนอกอาณาเขต ต้องขอใบอนุญาตเดินทางจากที่ว่าการอำเภอ จากการอพยพย้ายถิ่นฐานของคนไทยพลัดถิ่น ทำให้มีการปรับตัวในการใช้ชีวิตหรือประกอบอาชีพเพื่อให้สามารถอยู่รอดในสังคมได้ อาชีพเดิมเมื่อคนไทยพลัดถิ่นอยู่เกาะกงส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา เป็นอาชีพหลัก

แต่เมื่อมีการอพยพย้ายเข้ามาในอำเภอคลองใหญ่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดกับทะเล จึงได้เปลี่ยนแปลงตัวเองเป็น อาชีพประมง อาชีพค้าขาย อาชีพช่างต่างๆ เนื่องจากคนไทย พลัดถิ่นไม่สามารถที่จะเลือกสรรการประกอบอาชีพได้ตามอย่างที่เขาหวังได้ จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับพื้นที่และกลมกลืนกับคนในพื้นที่ เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ในด้านของประเพณี วัฒนธรรม และภาษาในการสื่อสาร พวกเขาเหล่านี้บอกว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงและไม่ต้องการปรับตัว

การวางแผนครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด จำนวน 20 คน วางแผนชีวิตครอบครัวที่จะใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยต่อไป ด้านความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ส่วนมากคนในพื้นที่อำเภอคลองใหญ่กับคนไทยพลัดถิ่นจากจังหวัดเกาะกงเป็นญาติพี่น้องร่วมสายโลหิตกันส่วนใหญ่ จึงมีความสนิทสนมกัน ไปมาหาสู่กันตั้งแต่สมัยที่คนไทยพลัดถิ่นยังไม่อพยพเข้ามาในอำเภอคลองใหญ่ จึงทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนค่อนข้างดี มีการช่วยเหลือกันเหมือนญาติพี่น้อง รู้จักกับเพื่อนบ้านทุกคน ทั้งยังมีการรวมกลุ่มเครือข่ายของคนไทยพลัดถิ่น ซึ่งได้สร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดได้ในสังคมไทย โดยจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายแกนนำคนไทยพลัดถิ่น เพื่อเรียกร้องขอคืนสัญชาติกับหน่วยงานรัฐ ทั้งนี้ก่อนที่จะมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายได้มีนักกฎหมายด้านสิทธิมนุษยชนทำงานเกี่ยวกับผู้ซึ่งไร้สถานะทางทะเบียนจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย ได้ส่งนักวิชาการมาสำรวจพื้นที่อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด และให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิต่างๆ รวมทั้งเก็บข้อมูลเชิงลึกโดยได้พาคนไทยพลัดถิ่นพิสูจน์ความเป็นคนไทยพลัดถิ่น เช่น การทำแผนผังเครือญาติ แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงเชื้อสายไทยของคนที่เกี่ยวข้องประจำตัวประเภทต่างๆ รวมถึงผู้ถือบัตรประจำตัวสัญชาติไทย

เป้าหมายของการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายไทยพลัดถิ่นคือเพื่อเรียกร้องกฎหมาย พ.ร.บ. สัญชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2555 กลุ่มเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่น ก่อตั้งโดย คุณเตือนใจ ดีเทศน์ จากมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย เมื่อมีปัญหาเรื่องการขอสัญชาติ รับรองสัญชาติ จึงทำหนังสือร้องเรียนไปที่มูลนิธิ เพื่อมูลนิธิจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่สอบถามปัญหาและเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย หลังจากนั้นจึงมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายขึ้นมาด้วยตนเอง ผ่านการประชุมและมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายคนไทยพลัดถิ่นจังหวัดระนอง เครือข่ายคนไทยพลัดถิ่นจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เครือข่ายคนไทยพลัดถิ่นได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมหรือในช่วงเทศกาลที่ใหม่บ้าน เมื่อมีงานบุญ ประเพณี เครือข่ายไทยพลัดถิ่นจะเข้าไปมีส่วนร่วม ช่วยผลักดันให้กิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ เพื่อเป็นการแสดงตัว แนะนำตัวกับทางผู้นำชุมชน สร้างจุดยืนให้แก่เครือข่าย ทำให้เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนและยังเป็นผลงานให้กับตนเอง เพื่อใช้ประกอบเอกสารในการ

ขอสัญญาดีด้วย การเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น งานตลาดรำลึก กิจกรรมเก็บขยะภายในชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้บทบาทสำคัญของผู้นำชุมชน/แกนนำในการช่วยเหลือคนไทยพลัดถิ่น เมื่อผู้นำชุมชนเข้าร่วมการประชุมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนไทยพลัดถิ่นแล้ว ผู้นำชุมชนมีการกระจายข่าวสารให้กับคนไทยพลัดถิ่นในชุมชน การช่วยเหลือในการดูแลเอกสารประกอบการขอสัญชาติ การทำผังเครือญาติ และยังช่วยประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคนไทยพลัดถิ่นในชุมชนอีกด้วย

ผลกระทบการเป็นคนไทยพลัดถิ่น

1. ด้านเศรษฐกิจ มีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ ต้องทำงานประเภทใช้แรงงานเท่านั้น ไม่สามารถที่จะประกอบธุรกิจส่วนตัวได้ บางอาชีพถูกจำกัดและตัดโอกาสในการพัฒนาอาชีพ ส่งผลกระทบในการเข้าถึงอาชีพที่กลุ่มเป้าหมายต้องการทำ เมื่อไม่สามารถเข้าถึงอาชีพนั้นได้ ทำให้รายได้ภายในครอบครัวไม่เพียงพอ
2. ด้านการศึกษา คนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 ยังถูกจำกัดเรื่องทุนการศึกษา หรือเมื่อสำเร็จการศึกษา ไม่สามารถสอบใบประกอบวิชาชีพได้
3. ด้านการเมืองการปกครอง บุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยหรือบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนจะไม่มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย
4. ด้านที่อยู่อาศัย บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนหรือคนไทยพลัดถิ่นที่ถือบัตรหมายเลข 0 ไม่มีเอกสารยืนยันตัวตนการเป็นคนไทย ส่งผลให้บุคคลนั้นไม่สามารถถือครองหรือเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ที่ดิน หรือ อสังหาริมทรัพย์ได้
5. ผลกระทบด้านสังคม บุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนไม่มีสิทธิในการได้รับสวัสดิการทางสังคม เช่น เบี้ยยังชีพ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และยังถูกจำกัดขอบเขตในการเดินทาง ในกรณีที่จะเดินทางออกนอกเขตจังหวัดก็จะต้องมีการทำหนังสือขออนุญาตจากที่ว่าการอำเภอ

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น

จากการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลมีความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านการศึกษา เนื่องจากการพัฒนาตนเองให้สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้คล่อง จะส่งผลดีไปถึงกระบวนการในการขอสัญชาติ ขั้นตอนการดำเนินเรื่อง การตามเอกสารของตนเอง การเซ็นเอกสารทางราชการ และเมื่อได้สัญชาติจะทำให้สามารถต่อยอดสู่การศึกษาที่สูงขึ้นในวิชาชีพที่ต้องการ โอกาสการมีงานทำ และการเป็นเจ้าของกิจการต่างๆ แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและนำไปสู่แนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาด้านการศึกษามีแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

1. เข้าร่วมกิจกรรมเรียนเสริมทักษะภาษาไทยในชุมชนบ้านคลองมะขาม จัดขึ้นโดยมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (LPN) ทุกวันจันทร์-พุธ ในเวลา 09.00–11.30 น.

2. สมัครเรียนในระบบการศึกษาตามอัธยาศัย

3. ให้ลูกหลานของตัวเองสอนหนังสือหรือเรียนผ่านสื่อ Social

4. เรียนต่อให้จบชั้นปริญญาตรี

ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังมีความต้องการพัฒนาในด้านอาชีพ สืบเนื่องมาจากค่าจ้างค่าแรงที่ไม่พอใช้จ่ายภายในครอบครัว เพราะมีข้อจำกัดในการเข้าถึงอาชีพทำให้กลุ่มมีความต้องการพัฒนาด้านอาชีพเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนมากขึ้น ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 3 คน ไม่มีความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากเห็นว่าการใช้ชีวิตในทุกวันนี้มันได้อยู่แล้ว ผู้ให้ข้อมูลมีแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยติดตามข่าวสาร การประชาสัมพันธ์ และติดตามเรื่องการเมืองขอสัญชาติมากขึ้น เนื่องจากรู้แล้วว่าสามารถเข้าไปปรึกษาผู้ให้ข้อมูลได้ที่ไหนบ้าง และมีการอบรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 17 คน ไม่เคยได้รับการอบรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 3 คน เคยอบรมในงานด้านฝีมือ ประชุมชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับกระบวนการขอสัญชาติไทย โดยที่เทศบาลตำบลหาดเล็กเป็นผู้ดำเนินการอบรมให้กับกลุ่มเป้าหมาย อุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้ให้ข้อมูลมีอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิต จำนวน 17 คน เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา ไม่สามารถงานได้บ่อยครั้ง ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 3 คน ไม่มีความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

สรุปและอภิปรายผล

วิถีชีวิตคนไทยพลัดถิ่นเมื่ออพยพกลับเข้ามายังประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามบริบทของพื้นที่ เช่น การประกอบอาชีพ เนื่องจากบริเวณของชุมชนติดกับทะเล กลุ่มคนไทยพลัดถิ่นจึงประกอบอาชีพประมง ทำงานเป็นลูกจ้าง ในด้านของประเพณี วัฒนธรรม และภาษาในการสื่อสาร คนไทยพลัดถิ่นไม่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว เนื่องจากมีความสัมพันธ์สนิทสนมกันเป็นเครือญาติกับชุมชนคนไทยในพื้นที่จังหวัดตราด และยังมีการรวมกลุ่มเครือข่ายเพื่อสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตให้มีชีวิตอยู่รอดได้ในสังคมไทย โดยจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายแกนนำคนไทยพลัดถิ่น เพื่อเรียกร้องขอสัญชาติกับหน่วยงานรัฐ ซึ่งมีแกนนำเครือข่ายในการช่วยเหลือคนไทยพลัดถิ่น ช่วยดูแลสารประกอบการขอสัญชาติ ประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคนไทยพลัดถิ่นในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิต่างๆ และเก็บข้อมูลเชิงลึกโดยได้ถิ่นพิสูจน์ความเป็นคนไทยพลัดถิ่น เพื่อช่วยเหลือคน

ไทยพลัดถิ่นที่มีผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การเมืองการปกครอง ด้านสุขภาพ ด้านที่อยู่อาศัย และด้านสังคม สอดคล้องกับผลงานของ (จิรรุจิ เสนาคำ, 2550) ศึกษาเรื่อง ไทยพลัดถิ่นกับข้อจำกัดขององค์ความรู้ว่าด้วยรัฐ-ชาติในสังคมไทย พบว่า กลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ในดินแดนมะริดและตะนาวศรี ไทยพลัดถิ่นรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรและเคลื่อนไหวเพื่อการได้มาซึ่งสิทธิการเป็นพลเมืองไทยนับตั้งแต่ประมาณปี 2545 เป็นต้นมา และมีการดำเนินการใน 3 ลักษณะ คือ 1. การประสานภาคีเพื่อแก้ไขกฎหมายการคืนสัญชาติให้กับคนไทยพลัดถิ่น 2. การแสดงตัวตน การอ้างสิทธิและเรียกร้องสิทธิการเป็นพลเมืองในทางสังคมในเหตุการณ์ทางสังคมและเวทีสาธารณะต่างๆ และ 3. การรณรงค์ด้านสื่อและข้อมูล เพื่อนำเสนอความเป็นไทยและปัญหาการไร้สิทธิของไทยพลัดถิ่นในสังคมไทย แต่การยืนยันความเป็นไทย การต่อสู้เพื่อความเป็นไทยของไทยพลัดถิ่นยังไม่บรรลุผลและถูกสกัดกั้นด้วยกรอบแนวคิดและพรมแดนรัฐ-ชาติมาตรฐานในสังคมไทย ไทยพลัดถิ่นจึงยังคงเป็นคนพลัดถิ่นในสังคมไทย ซึ่งงานของ (อมสิน บุญเลิศ, 2551) ศึกษาเรื่อง การต่อรองและการปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่ เชื่อมโยงถึงการต่อรองและการปรับตัวของชาวไทใหญ่พลัดถิ่น เกิดขึ้นในภาวะที่ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นต้องเผชิญการถูกทำให้เป็นอื่นและแปลกแยกจากรัฐชาติเข้าซ้อน การถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่ในฐานะ แรงงานต่างด้าว ข้อสังเกตประการสำคัญในงานดังกล่าวสะท้อนการให้ความหมายและให้คุณค่าใหม่ในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่นๆ และยุทธวิธีในการปรับตัวของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นโดยให้ทุนทางสังคมเชื่อมโยงกับพื้นที่และอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ ดังเช่น ผลการศึกษาของ (วุฒินันท์ แทนนิล, 2551) ศึกษาเรื่อง การสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นชายขอบของคนพลัดถิ่น ชุมชนกะเหรี่ยงพลัดถิ่น ตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี พบว่า ชาวกะเหรี่ยงบ้านคาไม่ได้สยบยอมต่อสถานะการเป็นชายขอบ โดยการนำเสนอภาพลักษณ์ที่ตึงามของชาวกะเหรี่ยงในฐานะที่เป็นชนดั้งเดิม การสร้างพื้นที่ทางสังคมด้วยการแสดงถึงวิถีชีวิต มิติของประเพณีวัฒนธรรม มิติทางการศึกษาการนำเสนอตัวตนในฐานะชาวพุทธเพื่อเทียบเคียงความเป็นไทย ทั้งนี้ คนไทยพลัดถิ่นยังคงต้องเผชิญผลกระทบทั้งการใช้ชีวิต เศรษฐกิจ การทำงาน การศึกษา การเมืองการปกครอง ที่อยู่อาศัย ผลกระทบทางสังคม และยังถูกจำกัดขอบเขตในการเดินทาง ความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ (พิงรัก ริยะชัน, 2549) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัญหาและความต้องการของคนไทยพลัดถิ่น อำเภอมะสอ จังหวัดตาก พบว่า คนไทยพลัดถิ่นมีปัญหาด้านครอบครองอสังหาริมทรัพย์ เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องสัญชาติ ปัญหาด้านการประกอบอาชีพส่วนใหญ่คนไทยพลัดถิ่นมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพ เนื่องจากมีข้อจำกัดในเอกสารการแสดงตน ปัญหาทางการศึกษา บางส่วนต้องการใบรับรองการศึกษาเพื่อที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพและใช้ในการศึกษาต่อ คนไทยพลัดถิ่นเหล่านี้ขาดสิทธิทางด้านการเมืองการปกครอง

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น ด้านการศึกษาเพื่อให้สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านอาชีพ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมของทางชุมชนให้เป็นที่รู้จักกับผู้นำชุมชน คนในชุมชน เพื่อเป็นผลงานของตนเอง และติดตามข้อมูลข่าวสารจากผู้นำชุมชน แคนนำเครือข่ายคนไทยพลัดถิ่นหรือที่ว่าการอำเภอ เพื่อให้รู้ข้อมูลข่าวสารในการยื่นขอสัญชาติ การพัฒนาต่อยอดอาชีพที่ตนเองทำการอบรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คนไทยพลัดถิ่นอบรมในงานด้านฝีมือ ทั้งนี้ อุปสรรคในการพัฒนาตนเอง คนไทยพลัดถิ่นมีอุปสรรคจากมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ผลงานของ (เจริญลักษณ์ โคนาบุตร, 2556) ศึกษาเรื่อง ผลของการใช้รูปแบบการสร้างแกนนำสุขภาพคนไทยพลัดถิ่น พื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลบ้านร้านตัดผม ตำบลสองพี่น้อง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดชุมพร แสดงให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทยพลัดถิ่น โดยรูปแบบการสร้างแกนนำสุขภาพคนไทยพลัดถิ่นมีแกนนำที่รับรู้บทบาทหน้าที่ ลงพื้นที่ปฏิบัติจริง สามารถให้ความรู้และแนะนำช่วยเหลือกลุ่มคนไทยพลัดถิ่นด้วยตัวเองได้ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยพลัดถิ่น จึงควรให้โอกาสการพัฒนาศักยภาพให้กลุ่มคนไทยพลัดถิ่นสามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ศักยภาพส่วนบุคคลสร้างสรรค์ พัฒนาดตนเองและสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข นอกจากนี้ผลงานของ (วิศาล ศรีมหาวโร, 2555) ศึกษาเรื่อง ทิศทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงและกำลังอำนาจแห่งชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน: กรณีศึกษาคนไทยพลัดถิ่น จังหวัดชุมพร ยังแสดงถึงการสนับสนุนแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทยพลัดถิ่น โดยมีทิศทางยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาความมั่นคงและกำลังอำนาจแห่งชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน คือ 1. เร่งรัดการคืนสถานภาพความเป็นพลเมืองแก่คนไทยพลัดถิ่น 2. การให้การรับรองเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพื่อสร้างความเข้มแข็งประชาธิปไตย 3. การจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยประเภทคนไทยพลัดถิ่น 4. การผ่อนปรนสิทธิการรักษาพยาบาลและหลักประกันสุขภาพ 5. การผ่อนปรนสิทธิการศึกษาที่รับรองคุณวุฒิการศึกษาและสิทธิการสมัครงานของรัฐและเอกชน 6. การผ่อนปรนสิทธิบริการพื้นฐานสาธารณะ 7. การจัดอบรมให้ความรู้พลเมืองที่ดีของชาติ

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐควรมียุทธศาสตร์หลักเร่งด่วนในการคืนสภาพความเป็นพลเมืองไทย ทั้งการแปลงสัญชาติและการคืนสัญชาติ ซึ่งจะเป็ผลเชิงบวกกับความมั่นคงทั้งสิทธิทางการเมือง สิทธิทางสังคม และสิทธิทางด้านเศรษฐกิจ ของคนไทยพลัดถิ่นที่จะสามารถมีโอกาพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและขยายโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ได้

2. การทำงานร่วมกันกับคนไทยพลัดถิ่นเราควรสร้างความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ไม่เลือกปฏิบัติ มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้คนไทยพลัดถิ่นได้เข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- โครงการคุ้มครองสิทธิเด็กไร้รัฐ ไร้สัญชาติ. (มปป). **คู่มือความรู้ เรื่อง เลข 13 หลัก**. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.stateless4child.net/sites/stateless4child.net/files/document>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2561].
- จรรยาลักษณ์ โคนาบุตร. (2556). ผลของการใช้รูปแบบการสร้างแกนนำสุขภาพคนไทยพลัดถิ่นพื้นที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านร้านตัดผม ตำบลสองพี่น้อง อำเภอกาแพง จังหวัดชุมพร. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- รัฐภูมิ เสนาคำ. (2550). ไทยพลัดถิ่นกับข้อจำกัดขององค์ความรู้ว่าด้วยรัฐ-ชาติในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิงรัก รียะชน. (2549). การศึกษาปัญหาและความต้องการของคนไทยพลัดถิ่น อำเภอแม่สอดจังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วุฒินันท์ แท่นนิล. (2551). การสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อหลักหนีความเป็นชายขอบของคนพลัดถิ่นชุมชนกะเหรี่ยงพลัดถิ่น ตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วินัส สีสุขและคณะ. (2556). **คู่มือการใช้สิทธิในสัญชาติไทย กรณีศึกษาคนไทยพลัดถิ่น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดียนตุลา.
- วิศาล ศรีมหาโว. (2555). ทิศทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงและกำลังอำนาจแห่งชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน: กรณีศึกษาคนไทยพลัดถิ่น จังหวัดชุมพร. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ออมสิน บุญเลิศ. (2551). การต่อรองและการปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทยพลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.